

Ю. І. Фещенко, А. М. Приходько

Державна установа «Національний інститут фтизіатрії і пульмонології
ім. Ф. Г. Яновського Національної академії медичних наук України», м. Київ.

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ ДО ВСЕСВІТНЬОГО ТА
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ДНЯ БОРОТЬБИ ІЗ ЗАХВОРЮВАННЯМ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ
24 БЕРЕЗНЯ 2023 Р.**

Всесвітній день боротьби із захворюванням на туберкульоз проводиться щорічно 24 березня, в день, коли у 1882 р. Робертом Кохом було відкрито його збудник – мікобактерію туберкульозу, з метою підвищення глобальної обізнаності суспільства про проблему туберкульозу та мобілізації зусиль щодо ліквідації глобальної епідемії цього захворювання.

Всесвітній день боротьби з туберкульозом 2023 р., як одна з інформаційних кампаній ВООЗ, пройде під гаслом: “Так! Ми можемо ліквідувати туберкульоз!”, має на меті вселити надію та залучити політичну підтримку на високому рівні, мобілізувати фінансові ресурси, а також сприяти прискореній реалізації рекомендацій ВООЗ, впровадженню інновацій, активізації дій та багатосекторальному співробітництву в інтересах боротьби з епідемією туберкульозу. Цей рік має особливе значення, оскільки у 2023 р. відбудеться нарада високого рівня ООН щодо проблеми туберкульозу, у зв’язку з якою відкривається можливість привернути увагу до неї та підвищити рівень політичної прихильності. Цього року головним елементом Всесвітнього дня боротьби з туберкульозом буде наполегливий заклик до країн активізувати роботу у цій сфері у світлі майбутньої наради ООН щодо боротьби з туберкульозом. ВООЗ та її партнери також звернуться до держав-членів із закликом прискорити впровадження рекомендованих ВООЗ нових, більш коротких та ефективніших схем лікування лікарсько-стійкого туберкульозу, заснованих виключно на пероральних препаратах.

2023 рік є особливим і для України, оскільки триває військова агресія росії проти України, не подолана пандемія COVID-19, залишається загрозлива ситуація з ВІЛ/СНІДом, що призводить до додаткових проблем у боротьбі з туберкульозом.

Основні тези цього річної інформаційної кампанії ВООЗ.

Політична підтримка та дії на високому рівні на користь ліквідації туберкульозу.
2023 р. буде роком привернення уваги до проблеми боротьби з туберкульозом та до тих страждань, які ця хвороба завдає мільйонам людей. Цього року звучатиме заклик до забезпечення всеосяжного надання допомоги всім хворим на туберкульоз. Нарада високого рівня з проблеми туберкульозу за участю глав держав у рамках сесії Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй у вересні 2023 р. стане можливістю для ухвалення політичних

та соціальних зобов'язань в інтересах прискорення прогресу у боротьбі з цим захворюванням, яке з давніх-давен приносить страждання людству. Ліквідувати нерівність і посилити профілактику туберкульозу – це наша спільна відповідальність.

Для досягнення загального доступу до протитуберкульозної допомоги потрібно в найкоротший термін наростити обсяги фінансування у ресурсне забезпечення, надання підтримки та медичної допомоги, надання інформації. Це особливо важливо в контексті пандемії COVID-19, воєн, конфліктів і соціально-економічних криз, що продовжуються, які поставили під загрозу хід роботи у справі боротьби з туберкульозом, а також для того, щоб забезпечити рівноправний доступ до профілактики та медичної допомоги в контексті роботи ВООЗ щодо досягнення загального охоплення населення послугами охорони здоров'я. Зростання обсягів фінансування, які вкладаються у впровадження рекомендованих ВООЗ курсів профілактичного лікування туберкульозу, більш коротких курсів протитуберкульозної терапії, засобів швидкої молекулярної діагностики та тестів на туберкульоз, а також інших інноваційних та цифрових засобів дозволить підвищити показники здоров'я населення і врятувати мільйони життів. Вкрай важливим для прискорення заходів щодо ліквідації туберкульозу у майбутньому є також фінансування наукових досліджень та створення інновацій.

Боротьба з нерівністю у сфері охорони здоров'я з метою забезпечення здоров'я всім. Пандемія COVID-19 продемонструвала глибоку нерівність у сфері охорони здоров'я як між окремими соціальними групами всередині країн, так і між країнами. Люди з туберкульозом відносяться до найбільш маргіналізованих та вразливих категорій населення і зіштовхуються з численними перешкодами у доступі до медичної допомоги. ВООЗ закликає до глобальних дій у боротьбі з нерівністю у сфері охорони здоров'я на користь людей з туберкульозом та іншими захворюваннями. Ліквідація туберкульозу вимагає узгоджених дій з боку всіх секторів. Для забезпечення надання необхідних послуг, підтримки та створення безпечного середовища у потрібному місці та у потрібний момент необхідні міжсекторальні дії. Підвищена захворюваність на туберкульоз в основному характерна для соціально незахищених верств населення та категорій населення, що стикаються з іншими соціально-економічними проблемами, а також серед найбільш вразливих груп населення. На показники захворюваності на туберкульоз, перебіг хвороби, можливість отримання лікування (включаючи відповідні медичні, фінансові та соціальні аспекти), а також на вилікування від хвороби впливають такі чинники як зубожіння, неякісне і незбалансоване харчування, незадовільні умови життя та праці, міграція населення тощо. Тому успіхів у боротьбі з туберкульозом та факторами, що впливають на підвищення захворюваності на туберкульоз неможливо досягти виключно силами системи охорони здоров'я: для цього потрібна

непорушна політична відданість на найвищому рівні, ефективна багатосекторальна співпраця та ефективна система підзвітності.

Заклики до дій.

Міністерствам охорони здоров'я та іншим керівним органам у сфері охорони здоров'я необхідно виділяти достатнє фінансування на підвищення якості послуг щодо діагностики, профілактики та лікування туберкульозу. Підтримувати і розширювати можливості медичних працівників щодо надання високоякісної фтизіатричної допомоги відповідно до рекомендацій ВООЗ, визнаючи критично важливий внесок медичних кадрів у забезпечення доступу вразливих груп населення, включаючи дітей та підлітків, до профілактики та лікування туберкульозу та у досягненні цільових показників з туберкульозу. Розширити обсяг надання високоякісних фтизіатричних послуг дітям та підліткам на гнучкій та стійкій основі. Розширити можливості місцевих громад для боротьби зі стигматизацією та дискримінацією, пов'язаними з туберкульозом.

Медичні працівники повинні включати заходи, пов'язані з туберкульозом, до планової медичної допомоги. При наданні допомоги виявляти доброту до пацієнта, поважати права людини та не допускати стигматизації. Пройти навчання та керуватися останніми посібниками та рекомендаціями ВООЗ з питань профілактики та лікування туберкульозу.

Лідери місцевих громад повинні стежити за наявністю основних протитуберкульозних послуг на території місцевої спільноти, а також надавати підтримку медичним працівникам у справі надання основних послуг у боротьбі з туберкульозом відповідно до рекомендацій ВООЗ. Проводити боротьбу зі стигматизацією та дискримінацією, щоб кожна людина при зверненні до протитуберкульозних служб відчувала себе у безпеці.

Керівники програм з туберкульозу повинні надавати підтримку та розширювати можливості медичних працівників щодо надання високоякісної фтизіатричної допомоги усім хворим відповідно до рекомендацій ВООЗ. Забезпечити проходження належної підготовки медпрацівників та володіння ними актуальною інформацією щодо останніх рекомендацій ВООЗ з питань надання протитуберкульозної допомоги.

Заохочувати молодь до проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед однолітків, закликаючи їх приєднатися до боротьби з туберкульозом.

Населення повинне знати про причини, симптоми та засоби профілактики туберкульозу. Якщо вам здається, що ви захворіли на туберкульоз, запишіться на обстеження, пройдіть курс лікування та дотримуйтесь рекомендацій лікаря. Не вірте міфам та недостовірній інформації. Не допускайте стигматизації та дискримінації через туберкульоз (<https://www.who.int/ru/campaigns/world-tb-day/2023>).

Щорічно, наприкінці березня, Україна також відзначає Всесвітній та з 2002 року Всеукраїнський День боротьби із захворюванням на туберкульоз. З 24.02.2022 року в Україні триває жорстока, широкомасштабна війна, розв'язана росією, яка стала викликом і для фтизіатричної служби та додала ризиків поширення туберкульозу, адже зазнали руйнувань та не підлягають відновленню понад 105 медичних закладів (дані станом на 28 травня 2022 р.), серед них і протитуберкульозні: фтизіопульмонологічні центри, тубкабінети, лабораторії. Вони не тільки зазнали ушкоджень, з них російськими військовими викрадене цінне обладнання. Для системи охорони здоров'я це новий потужний виклик, адже останні декілька років галузь активно реформувалась, а за рівнем впровадження інновацій та прогресу у боротьбі з туберкульозом Україна взагалі займала лідируючі позиції серед країн Східної Європи та Центральної Азії (СЄЦА) (<https://phc.org.ua/news/tuberkuloz-i-viyna-yak-ukraina-protistoit-dvom-zagrozm-odnochasno>).

До середини 2022 року чверть населення України (понад 10 млн. осіб) було переміщено, більшість покинула країну. У багатьох регіонах люди тривалий час перебувають в погано провітрюваних переповнених бомбосховищах – ідеальних умовах для розповсюдження мікобактерій туберкульозу. Обмежений доступ до діагностики та лікування туберкульозу був очікуваним наслідком цієї війни (<https://theunion.org/news/national-survey-on-the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-tb-diagnostics-and-treatment-services-in-2022>).

Епідемічна ситуація щодо туберкульозу складна як серед цивільного населення, так і серед військовослужбовців Збройних сил України, оскільки особовий склад комплектується з населення країни і тісним чином пов'язаний з епідеміологічною та соціально-економічною ситуацією в Україні загалом. У зв'язку з цим у військових частинах відтворюється та ж сама або ще гірша динаміка епідеміологічних показників з туберкульозу, що й серед цивільного населення. Захворюваність на туберкульоз серед військовослужбовців невинно зростає у зв'язку з війною за рахунок впливу наступних чинників: погіршення умов побуту, нерегулярне харчування, порушення режиму сну та відпочинку, перебування в постійних умовах стресу. Ці проблеми згубно впливають на імунну систему та збільшують сприйнятливість до мікобактерій. Повністю захиститись від туберкульозної інфекції неможливо, але можна запобігти розвитку хвороби та виявити її на ранній стадії (<https://healthcenter.od.ua/2022/05/24/infekcijnyj-kontrol-shhodo-tuberkulozu-sered-vijskovyh-zsu-ta-tro/>).

Звіт ВООЗ щодо туберкульозу за 2022 рік показав, що рівень смертності від цієї недуги зростає другий рік поспіль, а також вперше за понад десять років зросла захворюваність на туберкульоз у світі. В Україні, за даними Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України, у січні 2023 року зареєстровано 1821 випадок туберкульозу:

- 1351 новий випадок захворювання;
- 353 пацієнти з рецидивом;
- 43 пацієнти, які відновили лікування після перерви;
- 46 пацієнтів, які розпочали повторне лікування після невдалого;
- 15 інших випадків;
- 13 пацієнтів із невідомою історією попереднього лікування;
- у 2 пацієнтів також діагностовано COVID-19.

Загалом у січні 2023 року від туберкульозу лікувалася 11551 людина (<https://phc.org.ua/news/statistika-vil-i-tb-v-ukraini-sichen-2023-roku>).

Однією з проблем, яка постала перед протитуберкульозною службою України – забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до терапії на новому місці проживання. Адже для подолання туберкульозу питання регулярності прийому препаратів є принциповим. Вся медична система була адаптована до викликів війни і будь-який пацієнт з туберкульозом може звернутися до найближчого протитуберкульозного закладу того регіону, куди він евакуювався. Забезпечення пацієнтів протитуберкульозними ліками, як і до війни, залишається безоплатним. Що стосується людей, які підозрюють в себе туберкульоз і бажають пройти відповідні обстеження, вони можуть звернутися до сімейного лікаря або до працюючих профільних закладів.

Сьогодні фтизіатри, клініцисти, медичні сестри, лаборанти, волонтери боронять свій фронт. Своє плече підставляють і на міжнародному рівні, і всередині країни — ВООЗ, Глобальний фонд по боротьбі зі СНІДом, туберкульозом та малярією, міжнародні фонди та неурядові організації.

Попри війну, Україна першою в європейському регіоні оновила національні стандарти з надання медичної допомоги при туберкульозі відповідно до найновіших рекомендацій ВООЗ. Оновлені стандарти медичної допомоги «Туберкульоз», що розроблені за активної участі фахівців Центру громадського здоров'я, затверджено наказом МОЗ України 19 січня 2023 року № 102 «Про затвердження стандартів медичної допомоги «Туберкульоз».

В рамках оновлення в Україні впроваджено інноваційні режими лікування ВРaLM/ВРaL в рамках рутинного використання. Завдяки режиму ВРaL тривалість лікування пацієнтів з лікарсько-стійкою формою туберкульозу скорочується майже втричі: 6–9 місяців проти 18–24 місяців. Пацієнтам більше не потрібно протягом багатьох місяців отримувати болісні ін'єкції. Окрім того, цей режим надає багато більше шансів на одужання (до 90 % за даними результатів клінічних досліджень) (<https://phc.org.ua/news/persha-v-evropeyskomu-regioni-ukraina-onovila-standarti-likuvannya-tuberkulozu>).

І пам'ятайте – туберкульоз виліковний і протитуберкульозна служба України має арсенал засобів для взяття під контроль ситуацію з туберкульозу і, в майбутньому, його подолання!

Фещенко Юрій Іванович, академік НАМНУ, д-р мед наук, проф., директор Державної установи «Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського Національної академії медичних наук України», м. Київ. 275-02-04.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4505-8287>

Приходько Алла Миколаївна, старш. наук. співроб. відділу епідеміологічних і організаційних проблем фтизіопульмонології Державної установи «Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського Національної академії медичних наук України», м. Київ. тел. 275-40-11. prihodko@ifp.kiev.ua.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2989-1615>.

